

AMBT EN HEERLIJKHEID

oudheidkundige kring
RHEDEN - ROZENDAAL

December 1993 nr. 106

AMBT EN HEERLIJKHEID

Mededelingen van de
Oudheidkundige Kring Rheden - Rozendaal

December 1993 nr. 106

Redactiecommissie:

J. Baltjes, H.M. Bosland, J. de Bruijn, F. van Heusden
en H. Wissink

Redactieadres:

J. Baltjes,
Hertog van Gelrestraat 5
6891 AW Rozendaal
Tel. 085 - 634225

Druk: Drukkerij Doevendans te Dieren

Ambt en Heerlijkheid is een uitgave van de
Oudheidkundige Kring Rheden - Rozendaal.

Voorzitter: W.J. Meijerink
Julianalaan 62, 6824 KH Arnhem
tel. 085-640594

Secretaris: Mevr. H. Renkema-Homs
Köllinglaan 15,
6952 HK Dieren.
Tel. 08330 - 14205

Penningmeester: G.L.I. Krikhaar
Biesdelselaan 54
6881 CJ Velp
Tel. 085-647898

Bestuursleden:

J.B.J.M. de Bekker,	Duiven)
J. de Bruijn,	Velp
A. Seleski,	Dieren
A. Venema,	Spankeren

INHOUD:

Bij de jaarwisseling 1954 - 1994 Veertig jaar Oudheidkundige Kring 'Rheden - Rozendaal"	1
De ondergang van de Lancaster R5551 (door W.H. Tiemens) (vervolg)	2
Er op uit met de Kring (door H.M. Bosland)	9
Noten	10
Laag Soeren Herinneringen (door J.C.Kamerbeek)	11
Klederdrachten (verslag door J.Baltjes)	13
Dagelijkse problemen in de laatste oorlogswinter (Mevr.H.M. van Citters-Postma)	14
Het Middelhofenvonds in Dieren (door W.J. Meijerink) (vervolg)	15
Snippers van de Redactietafel	16

Kopij voor het volgende nummer uiterlijk
15 januari 1994 - maar liefst eerder - bij de Redactie.

BIJ DE JAARWISSELING

1954 -1994

VEERTIG JAAR OUDHEIDKUNDIGE KRING "RHEDEN - ROZENDAAL"

Op dit moment, nog enige weken verwijderd van Kerst en Nieuwjaar, is mij gevraagd als voorzitter van de Kring een "eindejaarsgroet" te schrijven.

Niet zonder reden geef ik heel graag gehoor aan dit verzoek. Natuurlijk in de eerste plaats om u namens het bestuur Goede Kerstdagen toe te wensen en een zeer voorspoedig en bovenal gezond 1994. En nu ik dit jaartal noem ben ik meteen gekomen op de tweede reden van dit stukje. Op 11 januari 1954 werd op initiatief van E.J. Jansen te Dieren en H. Kerkkamp te Velp de Kring opgericht. Welnu, wij gedenken dus het veertigjarig bestaan van de vereniging. In de Mededelingen van de Oudheidkundige Kring "Rheden-Rozendaal" van januari 1979, no 65 heeft de toenmalige secretaris, P.G.J. Breukink, ter gelegenheid van het zilveren jubileum een uitvoerig overzicht gegeven van de geschiedenis en de activiteiten van de Kring.

Een van die activiteiten vormt de jaarlijkse excursie. In het aanstaande jubileumjaar bestaat het voornemen "over de grens" te gaan, zoals dat ook is gebeurd bij het vijfendertig-jarig bestaan. Ook bestaan er plannen voor een uitgebreide winterexcursie. U hoort hierover meer. De excursiecommissie is al druk doende een en ander voor te bereiden.

Aktiviteiten onderneem je voor leden. Helaas valt gedurende de laatste jaren een duidelijke terugval te constateren, een tendens die we graag zouden willen doorbreken. Het is daarom, dat in het jubileumjaar extra aandacht besteed gaat worden aan de ledenwerving. Ook wil ik op deze manier een beroep doen op u allen, de Kring onder de aandacht te brengen van vrienden en kennissen en hen op te wekken, zich aan te melden als lid, zodat de Kring een bloeiende vereniging mag blijven, tot in lengte van jaren.

W.J. Meijerink,
voorzitter.

DE ONDERGANG VAN DE LANCASTER R5551

(slot)

door drs W.H. Tiemens

Bob Pegg, die de indruk had dat de granaten vlak achter hem waren ingeslagen, deed zijn parachute om, ontdeed zich van zijn vlieghelm met intercom en zuurstofmasker, opende het ontsnappingsluik in zijn compartiment en sprong uit het vliegtuig. Het was een kwestie van enkele seconden geweest. Wat er zich nadien in de Lancaster heeft afgespeeld, zal altijd een raadsel blijven. "Ze hadden er allemaal uit kunnen springen," aldus Bob Pegg, "want het toestel bleef na de aanval rechtuit vliegen."

Heeft Geiger de Lancaster, toen die door bleef vliegen, ten tweede male onder vuur genomen? Waren er zwaargewonden aan boord voor wie springen onmogelijk was? Waren er al doden gevallen? Brown moet beseft hebben, dat hij Engeland niet meer zou bereiken. Toch bleef hij doorvliegen. De wijze waarop de bommenwerper uiteindelijk aan de grond kwam, namelijk in een gecontroleerde vlucht en op de rand van een uitgestrekt heideterrein, geeft aanleiding om te veronderstellen dat Brown de risico's die een noodlanding met zich meebracht, verkoos boven het per parachute verlaten van zijn vliegtuig.

De restanten van de Lancaster R5551. De foto werd gemaakt op de ochtend van het ongeval. Duidelijk is te zien, dat het toestel een gat in het bos sloeg en door de beukenrijen schoot, alvorens het in vele stukken in de heide tot stilstand kwam.

(Foto: Collectie auteur)

Om 01.44 u. vloog het toestel met de nog resterende zeven mannen te pletter op de laatste bomen voor het open heidelandchap ten oosten van Terlet.

Getuigen

Die nacht stond de heer W.H. Methorst, die even ten noorden van Terlet de uitspanning 'Groenendaal' exploiteerde, naast zijn huis te luisteren naar het gedreun van bommenwerpers. Hij had er een gewoonte van gemaakt om, zolang hij Britse bommenwerpers in de lucht hoorde, niet naar bed te gaan. Eerst als hij er zeker van was, dat er ook geen achteraancomers, die meestal in moeilijkheden verkeerden, meer kwamen, zocht hij zijn bed op. En omdat de buurtschap Groenendaal dicht bij de favoriete route van de Britse bommenwerpers naar het Ruhrgebied lag, had hij de afgelopen maanden niet al te veel nachtrust gehad. Het moet al later dan half twee zijn geweest, toen zijn aandacht werd getrokken door een aanzwellend motorgeronk. Onmiskenbaar naderde een laag vliegende bommenwerper. Hij kon het toestel, dat naar zijn schatting op

een 500 m afstand en een 400 m hoogte in zuidelijke richting voorbijvloog, niet zien. Dat zou er op kunnen wijzen, dat het toestel op dat moment niet brandde. Kort daarop opende het luchtafweergeschut aan de oostzijde van het vliegveld Deelen het vuur. Aan het motorgeluid te horen, zwenkte het vliegtuig daarop naar links terwijl het hoogte verloor. Enkele momenten later hoorde Methorst dat het toestel de grond raakte.

Wat Methorst niet zag, nam de Arnhemse scholier Piet van der Burg vanuit zijn ouderlijk huis aan de Statenlaan wel waar. De volgende dag maakte hij deze notitie:

"Het is een zwoele zomernacht. Er dreunen weer veel vliegtuigen over. Naar het geluid van de motoren te oordelen, zijn de toestellen reeds op de terugweg. Enkele malen vindt er een luchtgevecht

boven Deelen plaats. Blijkbaar worden de bommenwerpers vannacht boven Arnhem door Duitse nachtjagers opgevangen ! Omstreeks 01.40 uur stort ten noorden van Arnhem een vliegtuig neer. De horizon wordt enkele ogenblikken donkerrood verlicht als het toestel de aarde raakt. Weer is een offer gebracht !”

Al vroeg in de morgen stapte Methorst op de fiets om poolshoogte te nemen. Al spoedig ontdekte hij het wrak, de resten van het vliegtuig en de omgekomen bemanningsleden lagen op en aan beide zijden naast de Eerbeekseweg, zo'n kilometer vanaf de Apeldoornseweg. Het viel Methorst op, dat het toestel een stuk bos had weggeslagen en een aantal beukebomen die langs de Eerbeekseweg stonden, in zijn gang ontworteld had. De grootste brokstukken, waaronder de motoren, waren eerst op de heide tot stilstand gekomen. Vanaf de Eerbeekseweg zag hij de deerlijk verminkte lichamen van de omgekomen vliegers tussen de wrakstukken liggen.

Ook de Duitsers uit het radiopeilstation Teerose I op Terlet, waar de R5551 laag overheen gekomen was, was het neerstorten niet ontgaan. Vanaf hun peiltoren moeten ze de brand, die na het neerkomen uitbrak, hebben kunnen gade slaan. Aannemelijk is voorts dat ze hun collega's uit het radiopeilstation Teerose II, dat op 5 km ten zuidoosten van Teerose I lag, over het gebeurde hebben ingelicht. De volgende ochtend gingen militairen uit beide stellingen, waaronder sommigen gewapend met een fototoestel, op pad om een kijkje te nemen bij de neergehaalde Tommy. Het bezoek aan de plaats van het ongeluk werd voor diverse van deze militairen van de verbindingdienst van de Luftwaffe een schokkende ervaring. Zij kwamen er voor het eerst van hun leven oog in oog te staan met de gruwelen van de oorlog. Een van de mannen, een Unteroffizier uit Teerose II, schreef later die dag in zijn dagboek:

“ Vannacht werd in onze omgeving een Engelse viermotorige machine neergeschoten. Van de machine liggen alleen stukken in het rond. Eveneens van de mensen: hoofden, voeten, armen, lichamen, hersenen, deels nog gekleed en deels reeds geheel verkoold. Een verschrikkelijk gezicht. Daar door kan iemand de eetlust geheel vergaan. Maar desondanks moet ik me erover verbazen hoe afstandelijk ik tegenover deze lijken sta. Zonder veel gevoel. De verkoolden lichamen of verspreid liggende hoofden zouden ook van een dier hebben kunnen zijn.”

Dat de Unteroffizier geenszins overdreef bij het weergeven van hetgeen hij zag, tonen de foto's aan die ter plekke werden genomen.

De heer L. Brunsting, boswachter in dienst van de Vereniging voor Behoud van Natuurmonumenten, woonde in het Jachthuis, dat een kilometer of 4 verder aan de Eerbeekseweg lag. Hij had 's nachts wel wat 'gerommel' gehoord, maar had daar verder geen aandacht meer aan geschonken. Het 'rommelde' in die tijd wel vaker in de omgeving van de Duitse nachtjagerbasis Deelen. Al vroeg in de ochtend hoorde hij van een fietser die de Eerbeekseweg af kwam, dat in de richting van de Apeldoornseweg een bommenwerper op de weg was neergestort. Brunsting pakte onmiddellijk de fiets, het vliegtuig lag immers in 'zijn' gebied, de Imbosch. Op de plaats des onheils aangekomen, zag hij dat er al een aantal Duitse soldaten bij het wrak liep. Hij zette zijn fiets tegen een boom en scharrelde wat tussen de wrakstukken rond, op zoek naar nuttige informatie om via de Ondergrondse door te geven. Het was per slot niet het eerste geallieerde vliegtuig dat in zijn terrein was neergekomen. Boezemde zijn boswachtersuniform de Duitsers gezag in ? Maar toen er een auto met Duitse officieren arriveerde, kreeg Brunsting te horen, dat hij verdwijnen moest. Slechts met tegenzin nam hij zijn fiets over de schouder en liep nog een keer tussen de wrakstukken door om in de richting van de Apeldoornseweg te verdwijnen.

In de loop van de dag werden de stoffelijke resten van de vliegers weggehaald en na identificatie op 17 juni 1943 op de gemeentelijke begraafplaats Moscowa in Arnhem ter aarde besteld. Piet van der Burgh, die enige tijd nadien de begraafplaats bezocht om te kijken of er omgekomen bemanningsleden van de bommenwerper begraven waren, noteerde er de volgende namen:

R. Beaton,

R.Can,

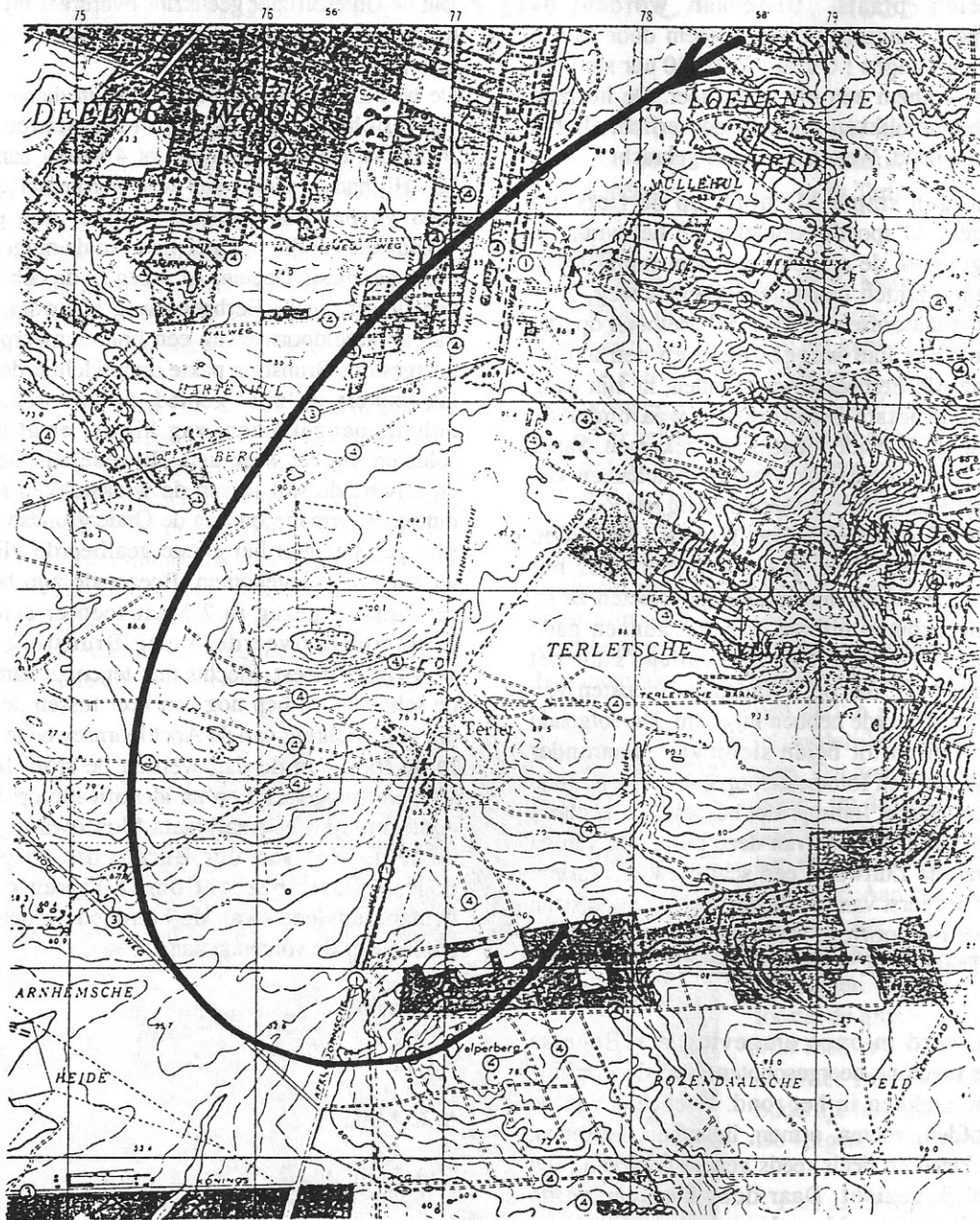
M.C. Millan,

E.G. Seall,

Stoker,

Wilcock A.G.

Ballatyne.

Fragment uit een geallieerde stafkaart, met daarop de route, die de Lancaster R5551, naar alle waarschijnlijkheid, tijdens het laatste deel van de vlucht volgde.

(Uit de collectie van de auteur)

De Duitsers hadden wel kunnen vaststellen dat Brown een Canadees was, doch zijn naam was hun blijkbaar niet bekend. Een bergingsploeg van de Luftwaffe voerde de wrakstukken van de R5551 af.

Piet van der Burgh hoorde via-via waar het toestel, van welks ondergang hij getuige was geweest, terecht was gekomen. Pas na enkele dagen bezocht hij de plaats waar het lot over de Lancaster was bezegeld. Veel is er dan al niet meer te vinden; resten van in het vuur geëxplodeerde mitrailleurpatronen, resten van een verbrand valscherp, zwart geblakerde uniformknopen, stukken leer etc.

Interessant was de vondst van een tiental staartstukken van staafbrandbommen; die waren dus niet afgeworpen! Een borgpen van een flare met daaraan een label, een knoop van een uniformjasje en een 2-cm kogel (afgevuurd door de nachtjager of door licht luchtdoelgeschut? Of bij toeval op deze plek terecht gekomen?) verdwenen in de zak van Piet van der Burgh. Tussen de splinters van een geknakte den vond hij twee verfrommelde en deels door brand aangetaste stukjes papier. Ook die nam hij mee. Thuis heeft hij ze voorzichtig glad gestreken. Het bleken fragmenten te zijn van een navigatiekaart, waarop de route met potlood stond ingetekend. Naderhand legde Piet de fragmenten op hun plaats, tekende er de ontbrekende delen van de kaart bij en restaureerde het coördinatenstelsel. De op de fragmenten getekende delen van de route maakten het hem mogelijk om de gehele (geplande) route alsnog te reconstrueren.

Bob Pegg

Bob Pegg had geen flauw idee waar hij terecht gekomen was, in Nederland of nog in Duitsland? Hij trok de chute om zich heen en probeerde wat te slapen. Een onwezenlijk gevoel kwam over hem toen hij de bommenwerpers hoog boven zich

hoorde overkomen, op de terugweg naar Engeland. Het leek hem het beste zich voorlopig maar schuil te houden en hij koos daarvoor een heg uit die het terrein omzoomde waarop een kerk met een spitse toren stond. De gelovigen die die ochtend ter kerke gingen, merkten hem niet op. Toen na de dienst de pastoor de kerk als laatste verliet, waagde Bob het er op en sprak hem aan. De pastoor zegde toe hulp te halen. In

Een onderbreking van de bomenrijen aan weerszijden van de Eerbeekseweg markeert nog steeds de plaats waar de Lancaster van Doug Brown te pletter sloeg. Enkele jaren geleden zijn in de "gaten" weer jonge beukjes aangeplant.

(Foto: Collectie auteur)

afwachting daarvan trok de Canadees zich weer terug achter de heg. Die avond verschenen er twee mannen om hem op te halen. Ze hadden een jas bij zich die hij moest aantrekken. Ze begaven zich naar de oever van een rivier, waar een boot bleek klaar te liggen. De mannen roeiden hem naar de overzijde en namen hem mee naar hun boerderij. Ze spraken geen Engels, maar wisten hem toch duidelijk te maken dat hij een bord pap kon krijgen. Hij aanvaardde het aanbod in dank.

Het wachten was nu op iemand met wie hij zou kunnen overleggen wat er verder te doen stond. Laat in de avond arriveerde er een dame van middelbare leeftijd die perfect Engels bleek te spreken. Ze was lerares Engels van Prinses Juliana geweest. Uit het gesprek werd Bob spoedig duidelijk,

dat velen in de omgeving al op de hoogte waren van zijn aanwezigheid op de boerderij. Om de mensen die hem zo gastvrij hadden ontvangen niet nodeloos aan gevaar bloot te stellen, drong hij er op aan, dat hij aan de bezetter zou worden overgeleverd. Er was geen andere keus. Hij werd naar het huis van een jong echtpaar gebracht, dat erg aardig voor hem was, maar hem toch maar in afwachting van de komst van de Duitsers in een kleine ruimte in hun huis opsloot. Vandaar werd hij via Arnhem naar Utrecht overgebracht. In de laatste stad hoorde hij van een hoge Duitse officier, dat alle leden van de bemanning in het vliegtuig waren gevonden en op de navigator na, die geen herkenningsplaatje had gedragen, waren geïdentificeerd. Toen ze hem de namen van de wel geïdentificeerden noemden, besloot Bob hun te vertellen, dat de niet-geïdentificeerde man Sergeant R.A. Beaton was.

Van Utrecht werd hij naar Amsterdam gebracht, waar hij met nog een aantal krijgsgevangenen genomen vliegers in de gevangenis aan de Weteringschans werd vastgehouden tot het volgende transport naar het bekende verhoorkamp DULAGLUFT bij Frankfurt zou plaats vinden. Zijn uiteindelijke bestemming werd het kamp STALAGLUFT 6 dat in de buurt van de stad Memel, ten noord-oosten van Königsberg in Oost-Pruisen lag. Hij verbleef er met tussen de 4.000 en 6.000 krijgsgevangenen die afkomstig waren van de R.A.F. en de Amerikaanse luchtmacht. De Duitsers besloten het kamp in juli 1944 te ontruimen. De opmars van de Russen was de reden van dat besluit. De gevangenen werden in een kolenboot geladen en over de Baltische Zee naar Stettin vervoerd, in de buurt waarvan ze tot 6 februari 1945 in STALAG 2B geïnterneerd bleven. Het was opnieuw de opmars van de Russische legers die de Duitsers deed besluiten de krijgsgevangenen te verplaatsen. Vanaf 6 februari 1945 tot eind april verplaatste de grote groep van krijgsgevangenen zich te voet naar het westen. Het werd een barre tocht, de mannen leden grote ontberingen, er vielen veel slachtoffers. Eind april ontmoette de trieste stoet in de buurt van Belsen, ten noorden van Hannover, de voorhoede van de oprukkende Britse troepen. Vanuit Celle werd Bob Pegg begin mei overgevlogen naar Engeland. In Bournemouth vond de gebruikelijke debriefing plaats. Ongeveer een maand later keerde hij terug naar Canada, waar hij op 1 augustus 1945 gedemobiliseerd werd en terug ging naar zijn woonplaats Oxbow in de prairies van de provincie Saskatchewan. Op 11 augustus van datzelfde jaar zette hij op verzoek van een Canadese luchtmachtinstantie nog eenmaal in het kort uiteen wat de bemanning van de R5551

was overkomen. Daarmee was de zaak afgedaan.

Bob Pegg vestigde zich als boer in Oxbow en trouwde. Hij en zijn vrouw Betty kregen vier kinderen. Bij het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd deed Bob zijn boerderij van de hand. Het werd tijd om rustiger aan te doen.

Het onderzoek

In 1978 las ik in het dagboek van de Unteroffizier uit Teerose II voor het eerst iets over een bommenwerper die in de nacht van 14 op 15 juni 1943 in de omgeving van dat radiopeilstation was neergekomen. Mijn belangstelling ervoor werd echter eerst goed gewekt, toen mij bij navraag bleek dat niemand er iets van af scheen te weten. De tragedie van het geval trof mij zeer, toen de Unteroffizier mij korte tijd nadien enkele foto's toestuurde die de ochtend na het ongeval (in de buurt) van het wrak waren genomen. Het was blijkbaar mogelijk geweest, dat een aantal jonge mannen onopgemerkt, maar op een afschuwelijke wijze om het leven waren gekomen. En nog wel onder de rook van een grote stad. Daar wilde ik meer van weten.

Omdat de verdere loop van de gebeurtenissen - zo is mij gebleken - illustratief is voor de stadia die dergelijke onderzoeken nu eenmaal alle schijnen te doorlopen, wil ik u een kort verslag van mijn naspeuringen, die geleid hebben tot de hierboven weergegeven reconstructie van de omstandigheden waaronder de R5551 met zijn bemanning tenonder ging, niet onthouden.

Aan de hand van zijn unieke documentatie betreffende tijdens de Tweede Wereldoorlog verongelukte vliegtuigen, kon de heer L. Zwaaf uit Malden snel antwoord geven op de vraag om welk vliegtuig het in het dagboek van de Unteroffizier ging. Ook kon hij de namen leveren van de omgekomen leden van de crew. Zeven doden. En omdat een bemanning van een Lancaster standaard uit zeven leden bestond, waren er geen overlevenden geweest.

Aanzienlijk moeilijker was de vraag te beantwoorden waar het toestel terecht gekomen was. Een belangrijke aanwijzing kreeg ik van de heer W. Fricke, een van de Duitsers die op 15 juni 1943 de plaats van het ongeval bezocht had en zeer onder de indruk geraakt was van wat hij er had gezien. Volgens Fricke zou de Lancaster vrijwel midden tussen Teerose I en Teerose II in een open plek zijn neergekomen. Op de plek die hij op een topografische kaart van die omgeving aangaf, bleek echter geen enkel spoor te vinden dat op de crash kon wijzen. Nu

echter de plaats globaal gelocaliseerd was, leek een 'buurtonderzoek' de moeite van het proberen waard te zijn. Het volgende probleem was echter, dat de omgeving in 1943 al dun bevolkt was. Ik trof nu in die contreien nog slechts drie 'autochtonen' aan.

Het was voldoende, want één van hen, de heer W.H. Methorst, die nog steeds in de buurtschap Groenendaal (een kilometer of twee noordelijker dan Terlet aan de weg Arnhem - Apeldoorn) woonde, stonden de gebeurtenissen zoals hij die had meegemaakt, nog helder voor de geest. Het vliegtuig zou op de Eerbeekseweg gevallen zijn. De Eerbeekseweg is een zandweg die een kilometer ten zuiden van Terlet van de Apeldoornseweg door de Imbosch naar het dorp Eerbeek voert. Dit detail, toegevoegd aan hetgeen Fricke al had verteld, was voldoende om op een luchtfoto die op 6 september 1944 boven dat gebied gemaakt was, een 'verdachte' plaats te vinden. Een onderbreking van de bomenrijen aan weerszijden van de Eerbeekseweg, aansluitend aan de bos-zijde van de weg een kale plek en in het bos tekende zich, hoewel niet zo duidelijk te zien, een 'baan' naar de kale plek af. Vanaf de onderbroken bomenrijen was een 'veeg' in de heide te zien. Een inspectie ter plaatse leverde ogenblikkelijk het overtuigende bewijs dat dit de gezochte locatie was. Op de zandweg ter hoogte van de onderbreking van de bomenrijen lag bij het uitstappen uit de auto een stukje plexiglas ('vliegtuigglas') voor het oprapen! De verrassing was compleet, toen ik op slechts enkele meters van de weg een nog bijzonder gaaf stukje spant vond. Naderhand heb ik er met enkele geïnteresseerden nog enige kleine, doch interessante vondsten gedaan.

Frappant is wel, dat Fricke er na 38 jaar en puur op zijn geheugen afgaande, slechts 250 m naast gezeten had. Overigens verwees de heer Methorst mij ook naar de heer Brunsting die thans in Velp woont. Hij bleek degene te zijn, die Slemptes van de informatie voorzien had, die - zoals we zagen in de inleiding - het boek 'Rozendaals Rampentijd' over de R5551 bevatte.

Intussen had ik van vele hulpvaardigen zoveel stukjes van de puzzel gekregen, dat ik dacht het plaatje wel te kunnen leggen. Onder de titel '**ENKELE REIS VERGETELHEID**' verscheen in de september-uitgave 1981 van het bedrijfsblad van Victoria - Vesta, '2V' het relaas van de ondergang van de Lancaster R5551 en zijn bemanning. Tot eind april 1982 dacht ik, dat de zaak hiermee afgesloten was. Toen viel er een brief van het Canadese Public Archives met enkele bijlagen in mijn brievenbus. Excuses voor de vertraging die in de behandeling

van mijn vraag om inlichtingen omtrent Pilot Officer D.S. Brown was opgetreden. Excuses ook voor het feit, dat men de gevraagde inlichtingen op grond van de regels ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer niet kon verstrekken. Maar bijgaand toch kopieën van enkele documenten die misschien nog van nut konden zijn.

Acht in plaats van zeven bemanningsleden

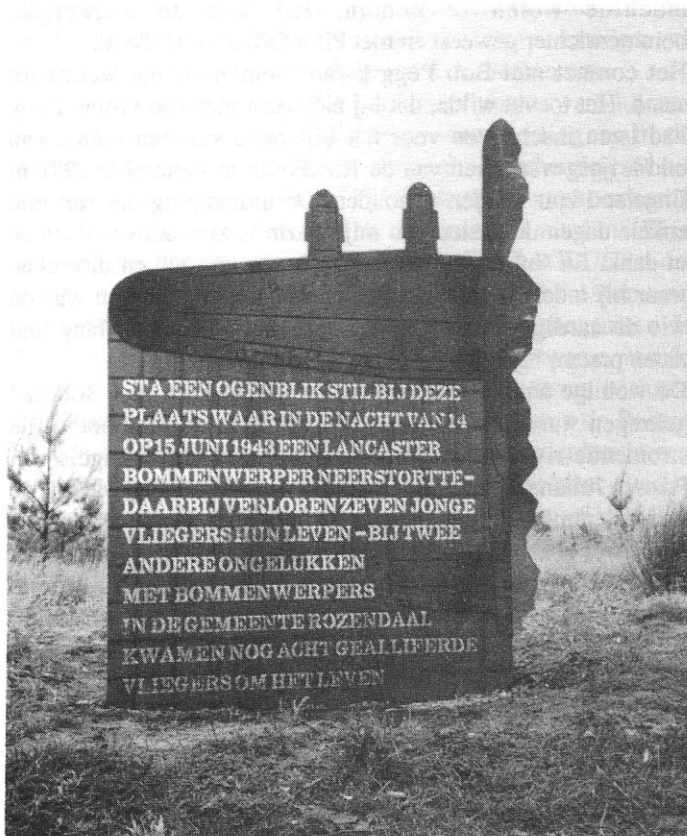
Eén van die documenten was het korte verslag, dat Bob Pegg op 11 augustus 1945 in Oxbow had opgesteld. Toen pas werd duidelijk, dat er in plaats van zeven, acht man in de R5551 hadden gezeten. De achtste, Bob Pegg, had tijdig uit de machine weten te komen. Hij was de werkelijke bommenrichter geweest en niet Pilot Officer E.C. Seall.

Het contact met Bob Pegg kwam binnen enkele weken tot stand. Het toeval wilde, dat hij zich juist met zijn vrouw Betty had laten inschrijven voor het bijwonen van een reünie van oud-krijgsgevangenen van de R.A.F. die in september 1982 in Engeland zou worden gehouden. De uitnodiging om dan ook enkele dagen de gasten van mijn gezin te zijn, aanvaardden ze in dank. En 'of ik, als dat mogelijk was, zou willen uitzoeken waar hij indertijd met z'n parachute terecht gekomen was en wie de aardige dame was geweest met wie hij zo lang had zitten praten; hij zou haar graag weer ontmoeten.

De weinige aanknopingspunten die ik intussen van Bob had gekregen waren het verhaal over de kerk, de roeiboort en de stromende rivier alsmede de voormalige lerares Engels van Prinses Juliana. Omdat ik op grond van de richting waaruit de Lancaster moest zijn gekomen vermoedde, dat de stromende rivier wel eens de IJssel zou kunnen zijn geweest, verzocht ik de Nieuwe Apeldoornse Courant aandacht aan de kwestie te willen schenken. In de editie van 24 juli verscheen een aardig stukje, dat meteen effect sorteerde. De lerares Engels was mevrouw I. Reesink - Bonebakker geweest. Helaas bleek zij enkele jaren geleden te zijn overleden. Bijzonder interessant was, dat ze tijdens de oorlog in het buitenhuis 'SPAENSWEERT' bij Brummen, dicht aan de IJssel, gewoond had. Daarmee was tevens de omgeving gevonden, waarin Bob vertoefd moest hebben, want er mocht gevoeglijk worden aangenomen, dat Bob's gastheren die bewuste avond iemand uit de buurt hebben opgehaald van wie ze wisten dat hij Engels sprak. Daar hoeft men doorgaans geen 10 km voor te lopen. Via een dochter van mevrouw Reesink kwam ik in contact met de heer W. Breukink uit Steenderen. Hij bood spontaan aan Bob en Betty door de streek te gidsen. Door zijn toedoen vond

Bob de kerk, achter de heg waarvan hij zich had schuil gehouden, terug. Het bleek de kerk van Steenderen te zijn. En in de boerderij waar hij 39 jaar tevoren een bord pap verorberd had, zat hij weer in dezelfde keuken als toen. De ontvangst op het stadhuis in Arnhem, het bezoek aan de graven op de begraafplaats 'Moscowa', de ontmoeting met de heer Methorst, de gastvrijheid van de heer Breukink, het spontane welkom dat hun in de kring van de veteranen uit de Slag om Arnhem, die juist in die dagen over waren voor hun jaarlijkse herdenkingen, ten deel viel, maakten het verblijf in ons land voor Bob en Betty Pegg tot een onvergetelijke gebeurtenis.

In september 1987 was het sympathieke Canadese echtpaar

Op 15 juni 1993 was het 50 jaar geleden dat het vliegtuig hier ten onder ging en dat zeven jonge mensen daarbij het leven lieten. Om dit droeve gebeuren aan de vergetelheid te ontrukken werd ter nagedachtenis op de plaats des onheils bovenstaand monument opgericht.

(Foto: Collectie auteur)

opnieuw tijdens een verblijf in Engeland enkele dagen over. En opnieuw werd het een onvergetelijke ervaring voor hen. Voor Bob zou het zijn laatste bezoek aan Arnhem en omgeving zijn. Hij overleed geheel onverwacht op 22 april 1989 tengevolge van een hartaanval.

Eerst in januari 1988 kwam ik in contact met de heer Van der Burgh die thans in Nijmegen woont. Hij was zo vriendelijk mij zijn materiaal ter beschikking te stellen. Niet alleen leverde hij daarmee een wezenlijke bijdrage aan de geschiedschrijving aangaande de Lancaster R5551 en zijn bemanning, maar ook maakten zijn gegevens duidelijk, dat de laatste vlucht van de R5551 langs een andere route was verlopen dan aanvankelijk was aangenomen.

Verantwoording

De grote bereidwilligheid waarmee ik bij mijn onderzoek van velen hulp ontvangen heb, was hartverwarmend. Zeer erkentelijk ben ik de heer D. Richards, Secretary and Historian to the 106th Squadron Association, voor het vele materiaal dat hij mij ter hand stelde.

Dank ook aan de volgende personen voor de medewerking die zij in velerlei vorm verleenden:

R.S. Pegg, Canada,
W. Fricke, Duitsland,
W.H. Methorst, Terlet/Groenendaal,
L. Brunsting, Velp,
P. Paardekooper, Arnhem,
L. Zwaaf, Malden,
W. v.d. Born, Eerbeek,
drs R.J. Hagen, Harderwijk,
W. Breukink, Steenderen,
K.A. Hulstein, Veenendaal,
P.E.E. van der Burgh, Nijmegen,
Een Unteroffizier uit Teerose II,

alsmede aan de volgende instellingen:

K.N.M.I., De Bilt,

Public Archives, Canada,
Ministry of Defence/Air Historical Branch 5 (RAF), Engeland,

Stichting voor Bodemkartering, Wageningen,

Gemeente-archieef Arnhem,

Nieuwe Apeldoornse Courant.

ER OP UIT MET DE KRING

door H.M. Bosland

De op 15 september gehouden, vol-, ja overtekende excursie van onze Oudheidkundige Kring naar Delden en Enschede is een succes geworden. Zij kan als een van de best geslaagde jaarlijkse uitstapjes in de kring-analen worden bijgeschreven. Het bestuur komt daarom, voor initiatief en uitstekende organisatie, een welgemeend compliment toe.

Doel van de reis waren het kasteel Twickel en het Museum Jannink.

Voorafgaand en ter voorbereiding van het kasteelbezoek hield mevrouw A.J. Brunt - Bolusset, archivaris van het huisarchief Twickel, op 1 september in het Gelders Hof te Dieren op levendige wijze een lezing, waarbij de bewoners van het kasteel centraal stonden. Met name werd daarbij de band met het Hof te Dieren belicht.

In zijn openingswoord belichtte de voorzitter nog eens dat het niet doorgaan van deze lezing, na de laatstgehouden ledenvergadering, geensdins aan de inleidster had gelegen.

Ter voorbereiding van de Nationale Monumentendag in het daarop volgende weekeinde - toen het terrein van het Hof (waarop de werkzaamheden vorderen) voor het publiek was opengesteld - werd door mevrouw Brunt ook een aantal dia's vertoond van de mooie reeks lichtbeelden, die op 11 september in De KJlok te Dieren in een serie "voorstellingen" aan de bezoekers van het Hof werd getoond. Deze opmerkelijke foto-opnamen van Ton Tegelaar vormden, met bijbehorende tekst en muziek, een fraaie opmaat voor het Hofbezoek op deze Monumentendag, waaraan ook door een aantal leden van onze Kring werd deelgenomen. "Een openbaring" was na de rondwandeling een veelgehoorde reactie.

De Rhedense Monumentendag van 11 september werd door wethouder C. van Dijk geopend. "Wij zien vaak niet in wat voor mooie omgeving wij wonen", aldus de heer Van Dijk, en zo is het.

Terug naar de excursie van 15 september. Precies op tijd arriveerde de volle autobus voor het Deldense Twickel. Het weer zat gelukkig mee.

Hadden we op 1 september, bij de lezing van mevrouw Brunt, vooral kennis gemaakt met de bewoners, nu stond het kasteel zelf, met zijn indrukwekkende inventaris centraal. In kleine groepen rondgeleid door personeelsleden van kasteel en

Stichting genoten de deelnemers, mede door de deskundige toelichting, van het door ons bestuur bevochten voorrecht, dit voor algemeen bezoek niet toegankelijke kasteel te bezichtigen. Kenmerkend voor Twickel is het onafgebroken familiebezit sinds 1347. Vroege bewoners waren leden van de familie Van Raesfelt. Via erfdochter kwamen kasteel en landgoed later in het bezit van het - vermoedelijk oudste Hollandse - geslacht Van Wassenaer. De bewoners van Twickel waren doorgaans in Den Haag woonachtig; Twickel gold als hun buitenverblijf. Het complex van kasteel en omringend landgoed bestrijkt bij elkaar niet minder dan 10.000 hectare.

Hoewel het oudste deel van het tegenwoordige bouwwerk reeds uit de zestiende eeuw stamt, is het toch vooral, ook door zijn inrichting, een negentiende-eeuws kasteel en wel een nog bewoond kasteel, wat de charme niet weinig verhoogt. Sappige verhalen van de rondleiding voegden het hunne bij.

Maria Cornélie, baronesse van Heekeren van Wassenaar, van 1812 tot 1850 Vrouwe van Twickel.

(Fotocollectie Oudheidk. Kring)

In de talrijke zalen en kamers kwamen we diverse oude bekenden tegen: de portretten van vroegere bewoners en bewoonsters, die ons door de dia's op 1 september waren getoond.

Twee belangrijke vrouwelijke figuren traden daarbij naar voren: Gravin Marie Cornélie, die na de Franse tijd de bezittingen van het Hof te Dieren aankocht en aan Twickel toevoegde, en Baronesse Van Heeckeren van Wassenaer - Gravin van Aldenburg Bentinck, die in 1953 - naar voorbeeld en met steun van dr J.H. van Heek - kasteel en landgoed in de Stichting Twickel" onderbracht.

Na de koffiepauze werden door de excursisten park en tuinen van Twickel bezocht: een nieuwe verrassing. Verscheidenen namen zich voor, dit laatste bezoek te herhalen (het kasteelpark is van half mei tot half oktober geopend).

Naast de Franse neo-baroktuin is - door de zojuist genoemde laatste vrouwe van Twickel - de rotstuin ingericht. De omringende landschappelijke aanleg, oorspronkelijk van omtrent 1790, werd rond 1830 door de bekende J.D. Zoicher vereenvoudigd en in 1888 aangevuld door E. Petzeld met - hem kenmerkende - boomgroepen, die we ook in het gebied van de Dierense Hof terugvinden.

De goed verzorgde koffiemaaltijd in restaurant Hoogspel bood - opgeluisterd door een vawege het bestuur verstrekte versterking - ook gelegenheid de persoonlijke banden tussen de deelnemers aan te halen.

Aan het begin van de middag vertrok de bus met opgetogen bezoekers richting Enschede, naar het interessante Museum Jannink - voormalig Textielmuseum, in een voormalige spinnerij - waar een goede indruk werd verkregen van de overgang van Twente van agrarisch naar industrieel gebied.

Graag had, in de ochtend, menigeen ook nog een bezoek gebracht aan het huisarchief van Twickel, waarvan we op 1 september via dia's zulke boeiende stukken hadden mogen zien, maar zoiets was met zo'n uitgebreid gezelschap, begrijpelijk, niet wel mogelijk. In dit archief bevinden zich ook manuscripten van composities van een in de muzikwereld sinds 1980 beroemd geworden bewoner van Twickel: Unico Wilhelm van Wassenaer Obdam (1692-1766). Lange tijd werd zijn werk aan Pergolesi toegeschreven. In de pauze van de avond in Gelders Hof heeft zijn muziek, mede dank zij ijlings door onze voorzitter aangehaalde apparatuur, weer klonken.

Noten

vervolg noten blz. 12

4. Goldenhove: ten westen van Eerbeek
 5. De Geitenberg: nu bij sportpark Het Nieuweland in Dieren. De eigenlijke uitspanning brandde in 1940 af.
 6. De Jutberg: hoogste heuveltop ten westen van de camping van die naam. Zo genoemd naat Jut van Breukelerwaard, de stichter van het Badhuis.
 7. Hoge Hut: Destijds een houten Jachthut, met een naar alle zijden uitstekende pyramide-vormig dak, dat steunde op vier stenen zuilen, gelegen op een heuvel ten zuiden van de Jutberg.
 8. De Hindenberg: heuvel met landhuis aan de Schaapsallee, de weg van Laag Soeren naar de Lange Juffer.
 9. Eenboomsberg: vermoedelijk een heuvel in het gebied ten westen van Laag Soeren, waar later de Holland Amerika Lijn huisjes gebouwd zijn.
 10. Rigi: Niet in Zwitserland, noch de gelijknamige heuvel bij de Posbank, maar een heuvel in de buurt van de Soerense Mont-Blanc.
 11. Mont-Blanc.: een heuvel omstreeks 1 km ten westen van het einde van de Prof. Stokvislaan. Vijftig jaar geleden was hij goed zichtbaar vanaf de kleine heide, die zich daar westwaarts uirstrekte. Er stonden drie grote dennen op en verder lag er nogal wat "wit zand" bij de top.
 12. Horsting: hotel bij de spoorwegovergang van de Badhuislaan
 13. Dullemond: hotel aan het begin van Laag-Soeren, ten westen van de Harderwijkerweg, voor de kruising daarvan met de Badhuislaan. Oorspronkelijk het woonhuis van Jut van Breukelerwaard.
 14. Het gedreun van de artillerie was b.v. ook hoorbaar in Scheveningen. (medeling Ir W Benoist te Velp.)
 15. Mijn broer: deze J. Kamerbeek, was Neerlandicus en later hoogleraar in de algemene literatuurwetenschap aan de universiteit van Amsterdam.
 16. Het Badhuis, destijds "Bethesda" geheten, heeft als zodanig bestaan tot augustus 1942. Overigens vormden ook de jaren 1938-42 weer een, jammergenoeg laatste, bloeitijd.
 17. Sprengenoord. Het gebouw met die naam is afgebroken. Het stond aan de Harderwijkerweg, naast de watermolen en deed dienst als een soort dependance van het Badhuis, voor degenen voor wie de prijzen daarvan te hoog waren.
- * phaenomeen - verschijnsel
** bucolisch - zeer landelijk, als een pastorale

LAAG-SOEREN HERINNERINGEN

door J.C. Kamerbeek

Mijn familie, wier connectie met Laag Soeren terug reikte tot voor mijn geboorte (1907) was een leeraarsgezin uit Rotterdam: vader, moeder, mijn twee jaar oudere broer (1977), mijn vier jaar jongere zuster en een inwonende tante, zuster van mijn moeder. Mijn eigen oudste herinnering (nog zeer levend) is aan het verblijf in Pension Hendriks ¹⁾, tijdens de zomervacantie van 1915, waar het gezin - mijn vader alleen in de weekends - twee à drie weken doorbracht. Een soortgelijk verblijf in 1909 ken ik alleen uit overlevering - ik was nog geen twee - maar mijn broer had daaraan wel eigen herinnering. Na 1915 was - voor mij tot 1930 - het verblijf in Laag Soeren vrijwel synoniem met het begrip zomervacantie, met uitzondering van de jaren 1916 en 1917 steeds bij 'juffrouw ' Hendriks, in 1916 en '17 bij Gerbrands ²⁾, omdat "Hendriks" toen verhuurd was aan de familie de Jonge, die le Paradou ³⁾ liet bouwen als eigen huis.

Dorpsbeeld

De band, die op deze wijze voor de kinderen van een Rotterdams gezin met een Gelders dorpje ontstond, was zeer nauw en het verlangen ieder jaar weer terug te keren zeer groot, Kritisch beschouwd zelfs te groot, want er ontstond bij ons een niet wenselijk lokaal chauvinisme voor deze plek, deze landschappen: onze plek, onze landschappen, dat aan al het andere dat ons land biedt - om maar te zwijgen van het buitenland - voorbij doet zien en ons onbillijk deed zijn ten aanzien van het onbekende.

Maar dat wil niet zeggen dat Laag Soeren niet een uitzonderlijk mooi en lieflijk buitenverblijf bood. Nog biedt? Ik ben er nu sinds ongeveer 20 jaar niet meer geweest en voor zover ik weet is er geen regulier pension meer. Het phaenomeen* familie-pension is vooral daarom uit de tijd, omdat de kinderen niet meer met pa en moe op vakantie gaan. Er was in Laag Soeren geen industrie - behalve één wasserij, die niet noemenswaardig vervuilde - dit in tegenstelling tot het naburige Eerbeek, waartoe Coldenhove ⁴⁾ behoorde, waarvan de buurt verpest werd door de papierfabriek, al had ook Eerbeek zijn landelijke bucolische** plekken, vooral het bosje met weiland en zeer poëtische waterval. Van massa-tourisme was nog geen sprake, van dagjesmensen geen spoor, kampeeders waren schaars, hoogstens wat onschuldige padvindsters, auto's waren zeldzaam

en de talrijke zandwegen voorheen niet of nauwelijks berijdbaar. Zomerhuisjes bestonden, maar zeer dun gezaaid. Het enige buitencafé in de wijde omtrek was de Geitenberg, halverwege Dieren ⁵⁾, waar na lange wandelingen of fietstochtjes een glaasje limonade kon worden gedronken. Men kon veel en heerlijk wandelen - richting Dieren, via Jutsberg ⁶⁾, Hoge Hut ⁷⁾, of richting Imbosch, via Hindenberg ⁸⁾ of via het Noordelijk deel van de Lange Juffer, of naar de Eenboomsberg ⁹⁾, via Rigi ¹⁰⁾ en Mont Blanc ¹¹⁾.

Pensions en hotels

Alvorens hierop in te gaan, wil ik me nog verder bezig houden met het dorpje in het algemeen en met het pensionwezen en het pensionverblijf in het bijzonder. Ik laat de hotels, in de goede tijd twee, Horsting ¹²⁾ en Dullemond ¹³⁾, buiten beschouwing want Horsting heb ik niet gekend en Dullemond alleen in z'n nadagen. Er waren niet veel hotels in ons land zo prachtig gelegen als dit.

De goede sfeer in de familie-pensions wordt in hoge mate bepaald door de aard van de pensionhoudster. Wat dat betreft was juffrouw Hendriks een vrouw van bijzondere kwaliteit, een toonbeeld van echt Zuidgelderse hartelijkheid en innerlijke beschaving, buitengewoon zorgzaam, een ware keukenprinses en onvoorstelbaar werkzaam. In de regel waren er 's zomers drie families in de drie zitkamers en zes slaapkamers te verzorgen. Zij deed dat, geholpen door haar dochter Truitje, voordat die trouwde en soms door een dienstbode. Haar man, de zeer brave en vrome Hendriks, zorgde voor de moestuin, de varkens en de koeien (nooit meer dan twee, er waren ook jaren zonder koeien), poetste de schoenen, sleep messen en deed "ruw" werk. O.m. verzorgde hij het zeer primitieve toilet. Men moet bedenken, dat tot het eind van de jaren 20 er geen leidingwater was. Het bijzonder lekkere water kwam van twee pompen. Electriciteit was er ook pas laat: petroleumlampen in de zitkamers en kaarsen in de slaapkamers zorgden voor de verlichting. Een gasleiding is er nooit geweest. Het heerlijke eten werd op een kolenfornuis bereid, gesecondeerd door petroleumstellen. Als ik mij goed herinner was de pensionprijis f 3,50 per persoon per dag. Daarvoor kreeg men onderdak, het royale ontbijt, steeds met een ei, kop koffie 's ochtends, lunch, nooit zonder warme schotel en fruit, middagthee en avondeten

(altijd drie gangen; phantastische toetjes), avondthee. Ik overdrijf niet: de factor arbeid werd eigenlijk niet meegerekend in de prijs. Het soort mensen dat men aantrof onder de gasten bestond uit gezinnen vergelijkbaar met het onze. Ook wel waren het alleenstaanden. Omgang met andere gasten was van verschillende aard; altijd beleefd tot vriendelijk. Ik herinner me geen conflicten. Zou het meisje van mijn leeftijd, uit Amsterdam, nog bestaan, met wie ik in 1915 op het hekje gezeten van Hendriks' tuin, gesprekken voerde over de merites van verschillende groenten? Of Jonker Henri Boddaert, wiens deuntje: "Ik heb witte en rode radijs/ en de moffen beschieten Parijs" het jaar 1918 onomstotelijk vaststelt voor het verblijf van de familie Boddaert. (Op een stille dag met zuidelijke wind kon men, liggend in de vrede van een heideveld, het schieten in Noord-Frankrijk horen) ¹⁴).

Activiteiten

Wat deed men, wat deden wij in zo'n vakantie? Het algemene doel ervan was gezondheid opdoen voor een geheel jaar, voor wie dat nodig had; uitrusten (daaronder vielen de kinderen in het algemeen niet), genieten van wat de plaats te bieden had. Er werd daarbij uitgegaan van het mooie weer dat we zouden hebben. Men begrijpt dat we daarin zeer vaak werden bedrogen. Ik meen me te herinneren, dat regendagen zeer talrijk konden zijn en dat het verblijf in ons prieel kou en vochtigheid met zich mee bracht. Maar goed, in principe waren we buiten om te wandelen en ook (vanaf 1919) te fietsen. Eerst wandelden we met de hele familie (zonder mijn vader) beperkte eindjes, maar toen we wat ouder werden maakten mijn broer en ik echte wandeltochten, afgewisseld door fietstochten en pretendeerden de wijde omtrek van Soeren tot Loenerbos en de Imbosch en de bossen van De Steeg, Ellecom en Dieren door en door te kennen. Vooral mijn broer was daarin fanatiek en in de voorkeur voor bepaalde landschapconstellaties kieskeurig en hij puurde het wezenlijke uit een landschap, zoals hij dat later deed met gedichten. ¹⁵). Er was echter ook het probleem van wat te doen met echte regendagen en wat 's avonds? In de loop der jaren werd tijdens de vakantie ook hoe langer hoe meer gelezen. We hadden dozijnen boeken opgeslagen in de zitkamer. Ook gingen we dikwijls met een boek op zak buiten zitten of liggen lezen. Ik klom daarbij bij voorkeur in een boom (altijd een den), zodat nu nog, wanneer ik bepaalde boeken herlees, het Veluws landschap me omgeeft. Maar er werd nadrukkelijk ook gedamd en geschaakt, wanneer we in de pensionkamer zaten en de krant gelezen, die 's avonds

in het postkantoortje, opzij van 't laantje van Dullemond was gehaald. Muziek hebben we in Soeren niet veel gemaakt, want er was geen piano. Maar voor de 25ste trouwdag van mijn ouders hadden we een piano gehuurd in Zutphen en speelden Schubert en Beethoven. Men bedenke ook, dat de tijd, waarvan ik spreek, vrijwel geheel zonder radio was en zonder televisie, dat platenspelers niet een gewoon artikel waren en de mensen voor het merendeel geen grammofoon bezaten. Dit alles vergrootte het belang van de stille en zeer lieflijke natuur op zichzelf. Ik herinner mij als de dag van gisteren een laatste vakantieavond in Laag Soeren. Op 30 augustus een wandeling langs de weg achter het Badhuis en door het bos, aan de rand de pracht van Amerikaanse eiken, reeds enige najaarstinten, de stilte en de vrede en de schrille tegenstelling tot de herrie in Rotterdam, toen we, uit het Maasstation komend, terecht kwamen in de Oranjevreugde van 31 augustus.

Er zijn nog enkele dingen waarop ik wil wijzen en die tot nog toe niet of nauwelijks ter sprake kwamen.

Er was in Laag Soeren een badhuis, een inrichting vergelijkbaar met vele beroemde Bäder in Duitsland en trouwens ook in Frankrijk ¹⁶). Het bestaan van dat Badhuis heeft veel bijgedragen tot het bewaren van Laag Soeren, zoals het was. In de jaren 1914-1915 beleefde deze inrichting een bloeitijd, doordat men niet naar het buitenland kon. Ik herinner me, dat we de vermaarde Abraham Kuyper daar als patiënt zagen rondwandelen. Ik herinner me ook een aantal jaren later hoe we, wandelend in de schemering, langs uit het filiaal van het Badhuis Sprengenoord ¹⁷), muziek hoorden klinken. We stonden stil en zo deden enige andere wandelaars. De pianiste, een oudere dame, trad er naar buiten, zag haar publiek en zei: "Wat zal ik nu nog spelen?" Ze ging terug naar de piano en speelde, prachtig rithmisch, de Fantaisie-Improptu van Chopin en illustreerde zo, onnavolgbaar, de stemming van uur en plaats.

Santpoort-Zuid, juni 1993.

Noten:

1. Pension Hendriks lag aan de Harderwijkerweg, naast de school
2. Pension Gerbrands lag aan de Boerhavelaan tussen Badhuislaan en harderwijkerweg.
3. Le Paradou: een bos met een landhuis aan de noordkant van het dorp tussen Harderwijkerweg en Eerbeekseweg.

(voor vervolg zie pagina 10)

Een streekdracht is aan mode onderhevig, want ook daarin willen dochters niet gelijk gekleed gaan als hun moeders. Dit stelde de heer D.W. Woertman uit Empe in een lezing, die hij op 12 oktober j.l. voor onze Kring hield over streekdrachten in Gelderland en Overijssel. Die veranderingen vallen een buitenstaander vaak niet op, omdat zij meestal niet ingrijpend zijn, maar de kenner ziet zo ongeveer eens in de twintig jaren wijziging optreden. Die wijzigingen in of toevoegingen aan de mode maken het ook mogelijk om het begin van bepaalde elementen in het habijt te dateren. Zo werd bij de aanleg van de Metro in Amsterdam het oudste ooit aangetroffen oorijzer gevonden. Het stamde uit de tijd van Rembrandt. En de kroplap, onderdeel o.a. van de klederdracht van de Staphorster vrouwen, is in de tijd van Prins Willem van Oranje in de mode gekomen. Wat de ontwikkeling van de mode betreft, wees de inleider er op, dat die steeds in de steden is begonnen en van daaruit door de plattelandsbevolking werd overgenomen. Daar kon zij - als gevolg van zuinigheid, die weer voortvloede uit behoedzaamheid voor het kunnen overleven van ramp- en tegenspoed - lang stand houden.

Het oorijzer heeft in verschillende tijden en streken uiteenlopende ontwikkelingen ondergaan. Hoewel steeds gesproken wordt van oor"ijzer", is het nimmer van ijzer geweest. Dit zou, vanwege de roestvorming, op gespannen voet hebben gestaan met de mutsen, die er bij werden gedragen. Al naar gelang van de welstand van de draagsters was het van koper, zilver of goud. De draagster ontleende haar aanzien aan dit oorijzer. In het bijzonder was dit in Friesland het geval, waar o.a. sprake was van een smal of een breed oorijzer. Het smalle bestond uit twee delen, met een kettinkje over het hoofd bij elkaar gehouden - welke de zijkanen van het hoofd bedekten. Naar de voorzijde staken spelden, schilden, krullen of andere versieringen uit, die bij zeer grote welstand nog met parels of diamantjes waren ingelegd.

Koperen oorijzers konden - mooi opgepoetst - voor goud worden aangezien. Maar de deftige boerinnen hadden grote schik, wanneer het tijdens de kerkgang regende en de oorijzers nat werden. Dan keken zij, vanuit hun hoge kerkbanken, gniffelend neer op de oorijzers van het vrouwelijke kerkvolk. De koperen exemplaren verraadden zich, doordat zij langer nat bleven dan de gouden. Zij waren veel dikker - en droogden dus langzamer - omdat goud veel dunner kan worden uitgeslagen dan koper.

Mutsen

Van de hoofddracht is meer dan van andere onderdelen van de klederdracht bewaard gebleven. Oorijzers werden slechts bij bepaalde gelegenheden, zoals kerkgang en visite, gedragen. Maar de vrouw van vroeger vertoonde zich eigenlijk nooit blootshoofds. Ze beschikte over verschillende soorten mutsen, van zeer eenvoudige tot meer luxe. Het Sint Jacobsmutsje was zeer eenvoudig. Het werd dan ook in het dagelijkse werk gedragen. Het ontleende zijn naam aan het gebruik tijdens de oogstwerkzaamheden, die op St Jacob (25 juli) aanvingen.

De mutsen liepen naar gebruik en streek uiteen. De luxe werd bepaald door het plooiwerk in de verschillende onderdelen. Overigens werden de verschillen per streek meer bepaald door de wijze van plooiën dan door de opbouw. Wil men dan ook de karakteristieken van een muts uit een bepaalde streek tonen, dan heeft men daarvoor een "opgemaakte" muts nodig. Ze bestaan uit vele onderdelen en stoffen, variërend van katoen tot kant. Het kant was veelal Belgische kant. De plaats Weveren, ten westen van Antwerpen staat bekend om zijn kantwerken.

Doordat een muts was opgebouwd uit verschillende onderdelen werd vrijwel nooit een muts in zijn geheel gemaakt door één maakster. De onderdelen werden in een vergaand specialisme gemaakt en de lokale mutsenmaaksters betrokken die onderdelen van uiteenlopende herkomst. De stoffen werden vaak per meter of per el ingekocht en de "assemblage" vond tenslotte dicht bij de gebruikster plaats. Alleen op die wijze konden opbouw en plooiing naar streekeigen modellering, lokaal gebruik en wensen van de klant plaats vinden.

Het wassen van de mutsen werd gedaan door vrouwen, die zich in dit werk bekwaamd en gespecialiseerd hadden. Daartoe werd de muts in zijn onderdelen, ieder onderdeel apart gewassen, gesteven, gestreken en zonodig geplooid. De inleider noemde een muts, waarvan een onderdeel geplooid slechts 35 centimeter, maar losgemaakt 2,80 meter lang was. Het wassen tot en met de opmaak vergde ongeveer acht uren arbeid. Het is dus duidelijk, dat het dragen van een hoofdtooi, zoals een muts en een oorijzer, een kostbare aangelegenheid was. Omstreeks 1900 kostte een rand van een muts f 200,-, een prijs, die te vergelijken valt met die van een zeer goede koe.

In een dia-serie werden ook de andere onderdelen van de klederdrachten, met hun regionale verschillen, belicht, zodat verslag kan worden gedaan van een goed geslaagde bijeenkomst, die wel wat meer belangstelling had verdiend.

DAGELIJKSE PROBLEMEN IN DE LAATSTE OORLOGSWINTER

door Mevr. H.M. van Citters-Postma

Mijn grootmoeder, H.M. Wefers Bettink-Brouwer en haar zusters J.B. Brouwer en P.P. Hupkes-Brouwer woonden eind 1944/begin 1945 samen in Ellecom (Laan van Athlone 6). Zij waren toen respectievelijk 68, 70 en 84 jaar oud! In mijn grootmoeders papieren vond ik, jaren later, enige kleine blocnote-velletjes, waarop zij met potlood het onderstaande had geschreven:

Vanaf begin December geen melk, boter of suiker; voor Kerst 80 gram olie, sinds begin October geen gas of electriciteit.

Januari '45 toewijzing van hout door Middachten. E. Hupkes hielp ons eerder al met hout.

Begin November wollen jumper geruild voor 1 mud aardappels; Januari zijn deze op; distributie blijft in gebreke; weer E. Hupkes met redding met flinke mand vol, 30 Januari alles op! bij geen boer wat te krijgen. Met een kruiwagen Doesburgse Dijk op geweest met ruilartikelen; alleen 37 suikerbieten meegebracht; hiervan stroop gemaakt voor Joke¹⁾ en voor ons:

Joke heeft in Lathum²⁾ heel wat voor ons geruild: o.a. voor 3 nieuwe bonte handdoeken 25 pond rogge, 1 ons boter en 4 ons spek; voor 1 stukje zeep 7 pond rogge; voor 3 stukken zeep 8 pond erwten; voor P's³⁾ nieuwe laarzen 1 fles olie en een stukje gerookt vleesch enz. Een boer zegt ons nog koren toe, maar er wordt steeds niet gedorscht.

Eind Januari persoonsbewijzen ingetrokken en hiervoor Sonderausweis inplaats gegeven; 't is hier nu Sperrgebiet en onze gemeente mag geen uitgang of ingang verlenen naar buitenaf; dat ziet er donker uit voor 't provianderen, wat meestal aan de overkant van de IJssel gebeurt.

Na Brabants bevrijding nooit meer levensteken uit Tilburg⁴⁾, nu al bijna 4 maanden. Hoe maken zij het?

De berichten uit het Oosten zijn zeer gunstig: Russen vechten in Duitschland: Breslau.

Hier schijnt alles stil te liggen; behalve de VI's merken we niet veel dan verslechtering van economische toestand.

24 Januari Paulien³⁾ krijgt bericht dat Johan⁵⁾ gevangen genomen is; 't heele gezin was al 4 maanden ondergedoken, maar door ziekte (roodvonk van alle 3) werden ze openbaar.

30 Januari Centrale keuken: 2 x per week pap, 5 x soep (1/2 liter 15 cents). Steeds meer dringende schaarste aan brandstof; hout vliegt weg met koken; de 1ste toewijzing van hout

Middachten ligt al 5 weken in het bosch, maar geen man met kar en paard om het te halen, ten slotte werd 't uit het bosch gestolen.

6 Februari. Onze lieve Greet⁶⁾ overleden; wat een groot verlies! 10 Februari hebben we haar in Dieren begraven; slechts 1 rijtuig met 1 paard te krijgen, wij liepen. Jan⁷⁾ wordt zichtbaar gesteund. Joke kwam per fiets, wat me goed deed. Een paar dagen geleden kwam ze aanschuiven met kinderwagentje, waarin wel 1/2 mud van hun aardappelen, ook nog de geruilde rogge. Ook Hein Wentink bracht ons 1/2 mud aardappelen, erg aardig. Verder brachten verscheidene burens ons bakjes hout, maar 't vliegt weg.

Zondag 11 Februari Jan⁷⁾ voor 't eerst alleen op bezoek.

23 Februari: erg tobben met brandstof en koken.

Maart niet koud en nogal zonnig; zitten vaak 's middags al zonder kachel; behalve het gestolen houtrantsoen nog 2 x rantsoen van Middachten gehad; een toer om het gezaagd en gehakt te krijgen; de laatste portie deden we 't in eigen beheer, met hulp van onze buurvrouw.

Eind Maart zeer angstige nacht: schieten vanuit de Achterhoek (Dremp?) en antwoorden van het geschut hier in 't bosch: Prins Willemsberg. Voortdurend weer kwartiermakende moffen, veel kort verblijf, doortrekkend; nu begin April weer bijna niemand meer. Eerst geruchten over Doesburg in Engelsche handen, blijkt niet waar te zijn, zij hebben 't laten liggen, omdat 't zo versterkt was en zij niet wilden bombarderen terwille van de bevolking; zij namen nu Steenderen en op 't ogenblik Zutphen.

8 April. Over 150 meter werden de boomen van de Middachter laan om de ander met dynamiet opgeblazen voor wegversperring; ook worden buurt Middachten landmijnen gelegd.

Noten:

1. dochter uit Velp
2. hiermee wordt bedoeld de boerderij "De Fuik" waar haar grootmoeder H. Wentink-van Zadelhof werd geboren.
3. haar zuster Paulien Hupes-Brouwer.
4. in Tilburg woonde haar oudste dochter met gezin.
5. enige zoon van haar zuster P. Hupkes-Brouwer.
6. Greet Brinkhorst-Wentink.
7. Ds Jan Brinkhorst, man van G. Brinkhorst-Wentink

HET MIDDELHOVENFONDS TE DIEREN 75 JAAR

(Slot)

door W.J.Meijerink

Enige voorbeelden

In het hoofdstuk uitoefening van de taak zagen we reeds dat bij de verstrekkingen de nodige zuinigheid betracht werd. Naast de kosten hiervan waren er ook de kosten voor het Wijkhuis (vergoeding diaconessen, onderhoud gebouw en inventaris, verzekering inventaris enz.) Ook wat betreft deze kosten werd de nodige zuinigheid betracht.

Op 8 juni 1948 meldt bestuurslid Van Veelen dat zuster Tonia (diacones en hoofd van het Wijkgebouw) een zesdelig eetservies verlangt. (Zo staat althans genoteerd, ze zal er wel netjes om verzocht hebben). Met het bestaande servies kon men zich weliswaar redden, maar als er visite was, dan werd het toch behelpen. Een nieuw zesdelig servies kostte f 35,—. Besloten werd dat de heer Van Veelen het bestaande servies moet gaan bekijken. Tijdens de volgende vergadering meldt hij dat hij het oude servies gezien heeft, en dat hij dit niet meer voldoende acht voor het dagelijks gebruik. Daarop gaat de vergadering met de aanschaf van een nieuw servies akkoord. In de vergadering van 12 oktober daarna blijkt dat nog f 2,50 op dit servies is afgedongen bij de leverancier. Uiteraard heeft zuster Tonia dan al bij de voorzitter haar dank betuigd voor de nieuwe aanschaf, dat wordt tevens bij de goedkeuring voor de betaling vermeld.

In de vergadering van 11 juli 1950 weer een staaltje van precisie. Regelmatig hadden de heren zich er over verbaasd dat het Wijkhuis zoveel brandstof nodig had. Ditmaal wordt in de notulen vastgelegd: "De betaling van de nota van B.J.Menger alhier voor op 16 juni geleverde 4.000 KG Gascokes III à f 208,00 moest wachten op de goedkeuring van den Heer Enklaar die op zich nam de voorraad op te meten". Het bestuurslid moest het kolenhok dus in! Tegelijkertijd wordt vastgelegd. "De secretaris werd opgedragen Zr.Tonia mede te deelen dat mocht er te zijner tijd brandstof nodig zijn zij dit tijdig aan den Voorzitter moet opgeven die dan voor bestelling zal zorgdragen". Reeds eerder was er een dergelijke competentiekwestie ter sprake gekomen. In de vergadering van 12 april 1949 is er sprake van een rekening van de firma Oosterhuis en zoon; de heren hadden een radiotoestel gerepareerd, kosten f 10,70. Verder waren er diverse reparaties uitgevoerd en werden er diverse schakelaars en een

gloeilamp geleverd, kosten f 6,30. Direct wordt er in de notulen genoteerd: "Naar aanleiding van de nota's Oosterhuis en Zoon wordt de wnd.-secretaris opgedragen Zr.Tonia mede te deelen dat voor uit te voeren reparatiewerkzaamheden zij de toestemming van één der Bestuursleden heeft te vragen".

Over het verhandelde in de vergadering van 11 november 1952 is genoteerd: "De voorzitter deelt mede dat hij naar twee grote stoelen op het wijkhuis is gaan zien. De bekleding te laten repareren lijkt hem weggegooid geld en hij adviseert, wanneer de prijs niet te hoog is, ze opnieuw te laten bekleden, wanneer het Bestuur de Voorzitter en de secretaris machtiging verleent." De volgende vergadering weten we al meer: er is bij Tjooitink opgave gevraagd voor het opnieuw bekleden. Er zijn drie mogelijkheden, de prijs varieert tussen f 120 en f 165. Men vindt dat te duur. Het bestuur besluit Zr.Tonia toestemming te geven twee "leuningstoelen" bij de firma Lentink te kopen voor rekening van het Fonds. In februari 1953 blijkt dat deze firma twee hardfauteuiltjes heeft geleverd voor f 134. De zusters gaven de twee oude stoelen mee aan de bezorger van de firma Lentink. Maar weggooien doe je natuurlijk niet dus een van de bestuursleden, de heer Van der Loo, wordt verzocht eens naar een adres uit te zien waar deze stoelen geplaatst kunnen worden. Dat bleek niet zo eenvoudig: na een maand heeft men nog geen gegadigde. Besloten wordt dan dat de heer Lentink de twee stoelen mag verkopen voor f 15. Dat lukt: in de vergadering van 21 april tekent de secretaris op dat de twee stoelen verkocht zijn en dat de opbrengst is afgedragen aan het Fonds. Men ziet het: er werd met bedachtzaamheid beleid gevoerd. Het resultaat was: nieuwe stoelen goedkoper dan de oude opnieuw bekleden en nog f 15 terug voor de oude exemplaren.

Langzamerhand gebruikten diverse medici en paramedici het Wijkhuis als praktijkruimte. Een gesprekkenteller voor de telefoon werd noodzakelijk. In de vergadering van 19 juli 1955 wordt bij de Rondvraag gemeld: "Gezien de telefoonnota werd op advies van Dr.Böttger besloten een gesprekkenapparaat bij het telefoontoestel te plaatsen met het verzoek af te rekenen." Op 8 november daarop volgend blijkt de teller te zijn aangebracht. We mogen aannemen dat de teller overeenkomstig de bedoeling werkte want er zijn verder geen klachten over de telefoonkosten vermeld.

SNIPPERS VAN DE REDACTIETAFEL

Een van de artsen heeft klachten over de verwarming. In de vergadering van 11 januari 1955 lezen we: "Bij de Rondvraag deelde de heer v.d.Kloot Meyburg mede dat Dr. Van Scherpenhuizen klachten had over de verwarming van het Wijk huis. De Heer Enklaar zal Boerman opdracht geven de luiken na te zien opdat ze goed kunnen sluiten en dan kunnen ze, zo nodig, voor de oostenwind worden gesloten." N.B. de arts klaagde niet over tocht, maar over de verwarming. Ruim twee jaar later was het weer zo ver, de notulen van 12 februari 1957 vermelden: "De heer Enklaar nam op zich naar de ramen van de spreekkamer om te zien of er iets te doen was tegen de oostenwind en zal hieromtrent overleg plegen met den Voorzitter". In de volgende vergadering werden de notulen van de vorige vergadering ter goedkeuring voorgelezen, doch er wordt geen melding gemaakt wat bestuurslid Enklaar en voorzitter Breukink besloten hebben naar aanleiding van deze herhaalde klacht. Een nieuwe verwarmingsinstallatie zullen de heren wel te duur gevonden hebben. Trouwens het brandstofverbruik baarde de heren al lang zorgen. Op 11 april 1950 werd reeds vastgelegd: "Nadat de Voorzitter nog had medegedeeld zich omtrent de rekening van Menger te hebben gewend tot Zr. Tonia, wier controle op de brandstoffen hem niet bevredigde en Menger hem had verklaard hoe deze leveringen zo spoedig na elkaar hadden plaatsgevonden werden bovengenoemde nota's alle voor betaling goedgekeurd." Is het dan een wonder dat er "geknepen" werd met het stoken?

Genealogie

Derk Willem Middelhoven werd geboren te Doesburg op 24 augustus 1833. Hij was een zoon van Allardus Bömer Middelhoven, geboren Doesburg 13 maart 1801, apotheker, overleden aldaar 12 maart 1875 en van Wilhelmina Johanna Dirkje Gijse, geboren Zutphen 15 april 1804, overleden Doesburg 12 november 1856. Andere kinderen uit dit huwelijk te Doesburg geboren waren:

1. Geertruida Elisabeth, geb. 30 december 1826, overl. 30 augustus 1828.
2. Michael, geb. 9 juli 1828, overl. Den Haag 1906, ongeh.
3. Jan, geb. 22 maart 1830, overl. 9 september 1835.
4. Anthonij Johannes, geb. 26 jan. 1832, overl. 16 mei 1837.
5. Derk Willem, geb. 24 augustus 1833.
6. Johanna Geertruida, geb. 27 juni 1835, overl. 17 juni 1837.
7. Johanna Cornelia, geb. 29 sept. 1837, tr. Anne Zijlstra.
8. Anthonij Johannes, geb. 21 maart 1839, overl. Doesburg 24 maart 1884, ongehuwd.
9. Jan, geb. 9 juni 1841, overl. 13 maart 1842.

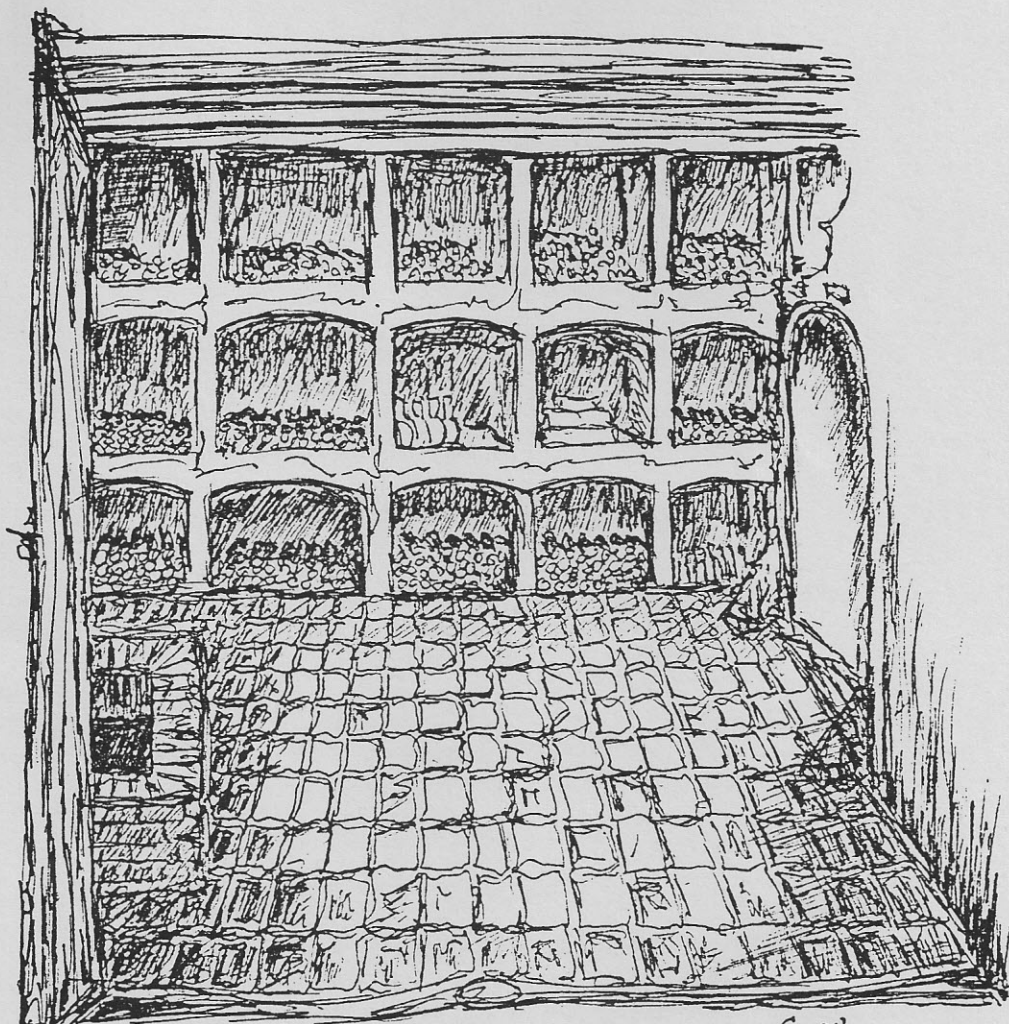
Wij hebben de voorafgaande keren, overigens wel tegen onze zin, een paar bijdragen in verschillende afleveringen moeten plaatsen. Helaas is daaraan niet altijd te ontkomen. Willen we een kleine uitgave, zoals Ambt En Heerlijkheid, een gevarieerde inhoud geven, dan is aan splitsing van uitgebreide bijdragen niet te ontkomen, terwijl ook de opmaak zijn eisen stelt. De redactie heeft overigens de betreffende bijdragen zeer gewaardeerd en wij hopen, dat die waardering ook bij onze lezers bestaat. Zowel van "Het Middelhovenfonds in Dieren" als van "De Ondergang van de Lancaster R5551" plaatsen we in dit nummer de laatste aflevering.

Onze lezers zullen al wel hebben opgemerkt, dat wij zijn begonnen met het publiceren van de ontvangen bijdragen uit en over de oorlog. Eigenlijk was dat in vorige nummers reeds het geval. Wie nog over materiaal over die periode beschikt wordt verzocht het aan ons ter publicatie beschikbaar te stellen.

De redactie ontving in het kader van haar actie om herinneringen te verzamelen van vroegere gasten, hoteliers of personeel, over hotels en pensions in de gemeente Rheden, het in dit nummer opgenomen beeldende verslag. De schrijver, Prof. Dr J.C. Kamerbeek, is emeritus hoogleraar in de Oudgriekse taal- en letterkunde, aan de universiteit van Amsterdam. Stijl-, taalgebruik en spelling werden zoveel mogelijk gehandhaafd en ons redactielid F. van Heusden voorzag de bijdrage van een aantal verklarende noten. Hij zal graag nog meer reacties ontvangen en u kent zijn adres: Pinkenbergseweg 34, 6881 BE in Velp, tel. 085-634341.

Ook het verhaal van Mevr. Citters-Postma beeldt de beschreven situatie goed uit, hoewel daar sprake is van geheel andere omstandigheden dan in het verhaal van Prof. Kamerbeek. Ook hier hebben we taal en spelling van het manuscript zoveel mogelijk gehandhaafd, terwijl de telegramstijl het ook zeer "goed doet".

Wij wensen u veel leesplezier en we willen nog even attenderen op de wat korte termijn van inzenden van de kopij voor het volgende nummer. Dat hangt samen met de omstandigheid dat tussen het verschijnen van het laatste nummer in het oude jaar en het eerste nummer in het nieuwe jaar een zeer korte tijd ligt.

WINKELDER
"Residence Roobenzel"
Rechts. INGANG NAAR DE DIEPER
GELEGEN 2^e Kelder

Sept. '03.
van IJssel